

Terezínská iniciativa 86

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

červen 2017

Foto: Michal Stránský

Památník rozloučení na pražském Hlavním nádraží

(více na str. 12–13)

Muzeum dětí

(Children Memorial in the Holocaust Museum Yad Vashem)

Marek Šlechta

... prý to není jedna, ale čtyři svíce.

Čtyři svíce dělají nebe, světla všude kolem nás.

Hvězdy nad námi, hvězdy pod námi, před námi i za námi.

Jinak jen tma a úzký chodník vedoucí v kruhu,
jako by bylo možné vrátit se zase zpátky, na počátek.

Ale tady to možné je, protože zde bydlí smrt.

A na konci téhle pouti jsi na tom úplně stejně jako na začátku.

Nevybereš si.

Čtyři svíce a důmyslná soustava zrcadel,
rozprostřou světelné body do nekonečných prostor
kolem každého návštěvníka.

Tisíce světelných bodů plamíneků svíček je jediné, co je vidět.

Jsme v nebi nebo v pekle?

Vchází se většinou ve skupinách,
jako bychom mohli tím, že jsme blízko svých známých
snadněji unést tu hrůzu.

Hloučky se pak většinou rozdělí,
rozdrobí,

osamostatní

v nesmírném smutku,

který na ně sáhne!

„Benjamin Blass 3 years old“

jména čte klidný ženský hlas

„Esther Dabrowska 5 years old“

jen jméno a věk

„Yevdo Abramov 1 year old“

věk, ve kterém zemřeli násilnou smrtí

„David Buchinger 5 years old“

většinou v ghettu nebo v koncentračním táboře

„Elia Abramovich 8 year old“

děti odebrané rodičům

„Sara Farkas 5 years old“

kterí je milovali

„Chajim Altman 2 years old“

jako my milujeme naše děti

„Lazar Freund 5 years old“

Děti školního i předškolního věku

„Sofia Bank 1 year old“

které měly své kamarády

„Margit Goldstein 5 years old“

i v našich rodinách

„Rosalie Behrman 4 years old“

kdybychom tehdy žili

„Marija Beck 10 years old“

některé z nich bychom znali osobně

„Ester Beker 14 years old“

Nemám slzy, oči už jsou vyschlé,
už nevnímám, přestože slyším dobře,
s nikým teď nemluví, není co dodat,
nikam nejdu, není důvod!

Jak dlouho potrvá, než se přečte 1 500 000 jmen dětí, které zemřely
za holocaustu?

Jak dlouho potrvá, než si uvědomíme, že naše společnost trpí,
protože lidé téměř nevědí o holocaustu?

Jak dlouho potrvá, než pochopíme, že lhostejnost, přehlížení a
nedostatek důrazu na tradiční hodnoty vede ke zničující nenávisti
mezi lidmi?

Dosud nepublikováno

Daniel Herman, ministr kultury

Jan Munk, ředitel PT do června 2017

Jan Roubínek, ředitel PT od července 2017

70 let Památníku Terezín

V pátek dne 5. 5. 2017 se ve vyzdobeném kinosále Muzea ghetta konalo slavnostní shromáždění k 70. výročí založení Památníku Terezín. Za účasti ministra kultury Daniela Hermana, zástupců zahraničních partnerských institucí, současných i bývalých pracovníků Památníku a jeho dalších přátel a spolupracovníků. Za Terezínskou iniciativu jsem byla pozvána já.

Program zahájil a řídil Mgr. Tomáš Rieger. V hlavním projevu nastínil ředitel PhDr. Jan Munk historii Památníku od roku 1947 a podrobně se věnoval bohaté činnosti Památníku za posledních 10 let. Ve svém projevu se několikrát zmínil o dobré spolupráci s Terezínskou iniciativou a zejména o naší významné pomoci při vzdělávací činnosti.

Ministr Herman ve svém proslovu připomněl, že Památník Terezín pro něj znamená mnohem víc než ostatní instituce spadající pod Ministerstvo kultury, protože Terezínem prošla řada jeho příbuzných, např. i Hana Bradyová a její bratr Jiří. Také oznámil, že se rozhodl jmenovat novým ředitelem Památníku Terezín Mgr. Jana Roubínka.

Ve foyer kina byla připravena výstava plakátů vydaných PT během uplynulých let, informovala o ní pracovnice PT Iva Gaudesová.

K příjemné atmosféře celého dopoledne přispělo Klárovo kvarteto přednesením řady populárních melodií. Účastníci shromáždění pak měli příležitost k osobním setkáním a rozhovorům při občerstvení v Magdeburských kasárnách.

*Dagmar Lieblová,
foto Radim Nytl*

Terezínská tryzna 2017

Zoja Franklová, foto Radim Nytl

V neděli 21. května proběhla tradiční tryzna k uctění památky obětí nacistické perzekuce během druhé světové války. Účastníci si na Národním hřbitově v Terezíně připomněli 72. výročí konce války. Byli mezi nimi jak bývalí vězňové a vězeňkyně, tak jejich rodiny, přátelé a další návštěvníci. Tryzny se zúčastnil premiér Bohuslav Sobotka a dvě ministryně jeho vlády, předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský, předseda Nejvyššího soudu Pavel Šámal, zástupci obou parlamentních komor, ochránkyně lidských práv Anna Šabatová, primátorka hl. m. Prahy Adriana Krnáčová, prelát Jiří Hladík, vrchní zemský rabín Karol Sidon, předseda Federace židovských obcí Petr Papoušek a předseda ÚV Českého svazu bojovníků za svobodu Jaroslav Vodička. Zástupce zde měla řada dalších protifašistických organizací a také Česká obec sokolská, Československá obec legionářská, Konfederace politických vězňů a významné partnerské organizace ze zahraničí. Památku obětí Terezína uctili i velvyslanci a delegace zastupitelských úřadů mnoha zemí.

Velmi emotivně přivítal zúčastněné ředitel Památníku Terezín Jan Munk. Pietní akt pak zahájil předseda Ústředního výboru Českého svazu bojovníků za svobodu Jaroslav Vodička, tentokrát – na rozdíl od minulého roku – bez kontroverze. Hlavní projev přednesl předseda vlády České republiky Bohuslav Sobotka. Následovala křesťanská modlitba z úst preláta Jiřího Hladíka a židovská modlitba vrchního zemského rabína Karola Sidona. Program byl zakončen provedením sboru Lacrymosa a Agnus Dei z Requiem Giuseppe Verdiho v podání Děčínského pěveckého sboru.

Naše opora je v demokratických zásadách

Jan Munk, ředitel Památníku Terezín:

Dovolte, abych vás všechny uvítal na Národním hřbitově v Terezíně, na místě, které vzniklo proto, aby nám i našim dětem připomínalo, čím jsme v nejtragičtějších obdobích naší historie prošli a co nesmíme již nikdy připustit. Připomínáme si zde utrpení těch, kteří byli vězněni, týráni a vražděni v policejní věznici gestapa v Malé pevnosti, jakož i těch, kteří byli nacistickým režimem předem odsouzeni k smrti, protože se narodili jako Židé, a proto umírali

v terezínském ghettu nebo po deportaci z něj dále na východ v místech vyhlazování a otrocké práce. Připomínáme si také utrpení vězňů koncentračního tábora v Litoměřicích, kteří byli nuceni v nelidských podmínkách pracovat pro nacistický režim při výstavbě a poté při výrobě v podzemní továrně. Vzpomínáme i na utrpení všech dalších mučedníků, kteří ztratili rozhodnutím nacistů právo na život. Připomínání těchto hrůz není pouhou formalitou, ale součástí úsilí o to, aby se tragédie minulosti v budoucnu už neopakovaly.

Tato nutnost je ještě zdůrazněna některými rysy současného vývoje ve světě. Naše opora je v demokratických zásadách, které chceme důsledně bránit, a snahy o nastolení vlády silné ruky jsou tou cestou, kterou nehodláme jít. Pro nás, kteří jsme dědictvím holocaustu získali po rodičích, je třetí květnová neděle dnem, kdy vzpomínáme na ty, kteří byli nuceni tímto utrpením projít. Nacistickým represím byli vystaveni i ti, kdo přežili, i ti, kteří byli surově zavražděni. Nepředstavitelná je míra utrpení první manželky mého otce, která se rozhodla zemřít se svým ročním chlapečkem v plynové komoře v Birkenau, stejně jako míra utrpení mého otce, kterému nedovolili zemřít s nimi a odsoudili ho tak k celoživotním výčtkám, že jim nepomohl, že nemohl jít do plynové komory s nimi. Život můj a mých sourozenců je svázán s touto událostí navždy. Žijeme místo nich a jediné, co můžeme dělat, je nezapomenout a snažit se připomínat to ostatním. Každý rok si Židé připomínají odchod z Egypta slovy: Byli jsme otroky v Egyptě. Platí ale také, že všichni jsme potomky těch, kteří svůj život ukončili v plynových komorách Birkenau nebo v koncentračních táborech celé Evropy, na pochodech smrti či, jako moje babička Markéta Poláková, v ledových vlnách Baltského moře. Je naší svatou povinností nezapomínat a toto vědomí předávat svým dětem a vnoučatům.

Terezín je vykřičníkem

Předseda ÚV Českého svazu bojovníků za svobodu Jaroslav Vodička ve svém úvodním projevu řekl mimo jiné:

Terezín si vysloužil označení „předpekli“. Právě zde totiž Židé všech věkových kategorií, tedy i malé děti, čekali na transporty do míst vyhlazování a otrocké práce v rámci tzv. konečného řešení židovské otázky. Právě zde byli také vězněni, mučeni a popraveni čeští vlastenci, kteří se s odvahou a statečností vzepřeli teroru okupantů. Pevnostní město dokončené roku 1770 prožívalo v období protektorátu Čechy a Morava nejtragičtější období svých dějin... V Malé pevnosti se chladnokrevně popravovalo až do samého konce války. Ještě 2. května 1945 zde zastřelili 51 vězněných bojovníků proti nacismu. Pouhých šest dnů před osvobozením Terezína, na samém prahu svobody, ve dnech krásného kvetoucího jara... Ti, kteří zapomínají na historii, včetně jejích nejtemnějších stránek, jsou na nejlepší cestě si ji zopakovat... Terezín je vykřičníkem, který upozorňuje, kam až mohou zajít civilizované a vzdělané evropské společnosti, když jsou demokratické hodnoty nahrazeny nacionalismem, nenávistí a netolerantností. S úctou se skláníme před památkou těch, kteří tu zahynuli. Pevně věřím, že tak jako my bu-

Jan Munk, ředitel PT

Bohuslav Sobotka, předseda vlády ČR

Karol Sidon, vrchní zemský rabín

dou moci i naše děti, vnuci a pravnuci prožívat své životy v míru a ve svobodě.

Terezín v nás navždy zabudoval hluboký odpor k extremismu a k antisemitismu

Projev předsedy vlády Bohuslava Sobotky na Terezínské tryzně:

Pokládám za velkou čest, že si dnes mohu společně s Vámi připomenout památku terezínských obětí. Tato místa ►

byla svědkem nejhoršího zla, jakým ve dvacátém století prošla Evropa. Tady umíraly naděje na svobodu, na život v míru, tady byla pošlapávána lidskost nejstrašnějším způsobem. Tady se každý den ukazovala pravá podstata nacismu: nenávisť k člověku, touha ho srazit k zemi, pošlapat jeho důstojnost a nakonec ho úplně zlikvidovat.

Sem byli svázení nevinní lidé, včetně dětí, aby nastoupili svou cestu za smrtí a utrpením v některém z vyhlazovacích táborů. 155 tisíc lidí prošlo během války zdi terezínského ghetta, 118 tisíc z nich válku nepřežilo. 88 tisíc lidí odsud odvezly transporty na východ do nacistických továren na smrt. Sem byli deportováni lidé, kteří projevíli vůli vzdorovat německému nacistickému okupačnímu režimu. Malá pevnost byla vězením, kde se nacisté pokoušeli zlomit vůli mnoha vlastenců a mnoha odbojářů. Bylo jich zde vězněno v průběhu války celkem 32 tisíc. Tři sta z těchto lidí bylo tady v Terezíně popraveno, na ostatní tady čekalo mučení a cesta za smrtí, většinou mimo jejich rodnou zemi.

Terezín během války pohltil nevinné lidi, jejichž jediným proviněním bylo, že se na ně uplatnily zvrhlé Norimberské zákony. Hitlerův režim sem posílal lidi, kteří mu byli jakýmkoliv způsobem nepohodlní. Zmínil jsem představitele odboje, byli tady představitelé spolků, armádní důstojníci, byli tady diplomaté, byli tady politici a nacistická ideologie se ale v Terezíně snažila vypořádat také s umělci, spisovateli nebo novináři.

Nemohu zde dnes bohužel číst jména všech terezínských vězňů a vězenkyň. Ačkoliv by si to bezesporu za své utrpení zasloužili, zasloužil by si to každý z nich! Dovolte mi zmínit

alespoň některá, abychom společně s jejich památkou vyjádřili i hlubokou pokoru před osudem všech dalších.

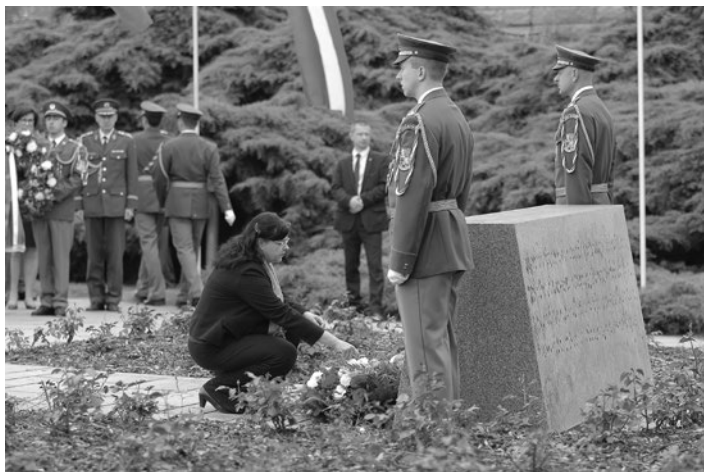
Chlapci mezi 12 a 15 lety, Petr Ginz, Jiří Grünbaum, Zdeněk Taussig, Zdeněk Ornest a další zde vydávali úžasný a unikátní časopis Vedem. V terezínském ghettu byla vězněna i židovská dívka Hana Bradyová. Její dětská léta strávená v těchto zdech nám připomínají obrázky, které v Terezíně nakreslila a které se uchovaly i poté, kdy byla zavražděna v Osvětimi.

Zdejší ghetto bylo předsmrtným zastavením spisovatele a novináře Karla Poláčka, o jehož posledních dnech podal zprávu jeho předválečný kolega a také terezínský vězeň František Kraus. František Kraus na stránkách svých knih jako přeživší holocaust zachytil i ty nejhrůznější momenty zdejšího dění.

Malá pevnost se stala osudnou Kamilu Kroftovi, který byl ministrem zahraničí první Československé republiky. Byla tady před svou smrtí vězněna Františka Plamínková, se kterou se zde setkala rovněž vězenkyně doktorka Milada Horáková. Malou pevností prošel i slovenský právník Ivan Dérer, také jeho život se nesl ve znamení boje s autoritářským režimem.

Každé jméno, které se kdy ocitlo na seznamu terezínských vězňů, vepsalo do naší národní paměti obavu z nepsobnosti a útlatku. Terezín v nás navždy zabudoval hluboký odpor k extremismu, k antisemitismu, ke všem formám nacionalistického a rasistického běsnění, a také odpor k ponižování lidí a také odpor k totalitní svévoli.

Michaela Marksová, ministryně práce a sociálních věcí

Děčínský pěvecký sbor

Terezín pomáhá pochopit cenu hodnot

Terezín nás také učí, jakou cenu má pravda. Pravdu o nelidském životě v terezínském ghettu si zapisovaly zdejší děti do deníků a spisovatelé do svých poznámek. Svět ale místo toho měl vidět idylické město. Tehdy to měl být důkaz Hitlerovy údajné velkorysosti. Mnohem víc je to však důkaz naprosto cynické podstaty nacistické propagandy, která tehdy ve svůj prospěch neváhala obrátit cokoli, dokonce i prohlásit vězení a koncentrační tábor za ideální místo k žití. Autorům tehdejších dětských deníků nezbyvalo než věřit, že čestnost a pravdomluvnost, se kterou zaznamenávali svůj osud, se jednou v budoucnu dostane ke slovu a ukáže pravou podstatu tehdejšího nacistického teroru. Ta pravda se dostala na povrch po skončení druhé světové války.

Dnes žijeme v době, kdy si tuto pravdu připomínáme se vši vážností, často s lítostí, často s hněvem, často se soucitem, s pocitem nespravedlnosti, ale jako nezpochybnitelnou pravdu. Pravda o totalitním zlu by nám ale byla upřena, kdyby nacismus nebyl našimi předky a spojenci rozhodně poražen – kdyby tehdy nebyl poražen jak vojensky, tak jako ideologie. Važme si toho, že žijeme ve společnosti, kde je

možné svobodně diskutovat o tom, jaká je skutečnost a co je správné.

Dnešní svobodná a mírová realita v Evropě je výsledkem spolupráce. Je výsledkem snahy o pokojné řešení a překonávání rozdílů, které v minulosti, v dobách vzestupu nacionalismu vždycky spolehlivě vedly k válce. Právě tady, v Terezíně, můžeme nejlépe pochopit cenu míru i to, jak nebezpečné je rozdělování společnosti, jak nebezpečné je štvání národů nebo štvání lidí proti sobě. Toto vědomí má, myslím, naše kultura hluboce zakořeněné a já věřím, že nám pomůže i v dnešní době rozlišovat mezi dobrem a zlem, znovu pochopit, že právě spolupracující Evropa je tou nejlepší pojistkou proti opakování válečných a totalitních hrůz.

Chci dnes věnovat svá poslední slova těm, kteří v terezínských zdech ztratili život, kteří zde ztratili své rodiny a své blízké, kteří zde ztratili zdraví, kteří tady přišli do dětský věk. A chci poděkovat všem, kteří terezínské utrpení přežili, chci jim poděkovat za to, že to nevzdali. Chci poděkovat všem, kdo v sobě našli odvahu bojovat proti nacismu.

Pomáháte nám pochopit cenu hodnot, které máme také my, dnešní Češi, povinnost bránit. Děkuji.

**Tři generace návštěvníků tryzny:
Nada Sikytová s dcerou Martinou a sedmnáctiletou
vnučkou Aničkou – foto Zoja Franklová**

Paní Nad'a Sikytová jezdí na terezínskou tryznu pravidelně. Tuto tradici zahájila její maminka, která zde byla vězněna. Sice o svých zážitcích nerada mluvila, ale přála si, aby její dcera nezapomínala na utrpení holocaustu. Letos poprvé tu byla paní Sikytová s dcerou a také vnučkou. Nebylo to tím, že by je k tomu přemlouvala. Obě předtím navštívily Izrael a uvědomily si více než dříve, jaké jsou jejich kořeny. A tak ji poprosily, aby je vzala do Terezína s sebou. Po návštěvě mi Anička řekla:

„Je strašné, co se tu dělo, nechtěla bych to zažít, ale musíme o tom vědět.“

Jan Roubínek: Rád bych navázal na svého předchůdce

Od prvního července 2017 má Památník Terezín nového ředitele Mgr. Jana Roubínka. Pracoval tu od roku 2011, nejdříve v historickém oddělení, poté jako vedoucí dokumentačního oddělení. Studoval historii v Jeruzalémě, Tel Avivu a na Univerzitě Karlově v Praze.

Jak se stalo, že se věnujete problematice Terezína? Máte v rodině někoho, kdo prošel zdejším ghettem nebo Malou pevností?

Zkušenost z Terezínského ghettta má rodina mé maminky. Velký vliv na mne měla babička Eva, která se narodila v roce 1929. Válku našťestí přežila a dnes je členkou Terezínské iniciativy. Patřím tedy ke třetí generaci přeživších. Babička šla do transportu se sestrou a rodiči. Po roce stráveném v Terezíně byli všichni posláni do rodinného tábora v Osvětimi-Březince, poté šla babička s matkou do Stutthofu, Gutttau, a její sestra do Bergen Belsenu, následovaly pochody smrti na konci války. Jejich tatínek se nevrátil, stejně jako většina ostatních členů rozvětvené rodiny. Když jsem se narodil, bylo babičce 42 let. Měl jsem tedy mladou babičku, a ta o svých zážitcích často vyprávěla. Proto jsem se o tragédii její rodiny tolik dozvěděl. Mluvili jsme o tom hodně často, zázrakem se zachovaly předválečné i válečné fotografie a dokumenty, dokonce i portréty příbuzných, namalované přímo v Terezínském ghettu.

S čím přicházíte do funkce ředitele Památníku? Co byste chtěl změnit v jeho fungování nebo zaměření?

Rád bych navázal na práci doktora Munka a samozřejmě bych do toho rád vnesl mladou krev. Některé věci bych zcela jistě neměnil – k nim patří např. historický výzkum, naprosto perfektně také funguje technické oddělení.

A kde byste tedy chtěl udělat nějakou změnu?

Chtěl bych v dohledné době uskutečnit přesun dokumentačního oddělení do nezáplavové zóny. Toto oddělení se nyní nachází v přízemí tzv. Panského domu v Malé pevnosti a při povodni by hrozilo všem dokumentům zničení. Takové přestěhování ale není jednoduché. Budeme muset současně řešit otázku statiky budovy a vyrovnat se přitom s požadavky památkářů.

Další důležitá věc, které bych se chtěl věnovat, souvisí s naší bezpečností. Dlouho jsme si mysleli, že se nám nemůže nic stát. Ale to už je minulostí, nebezpečí útoku může hrozit i Památníku, proto by se měla zlepšit ostraha jeho objektů. Musí být také stanovena přesná pravidla, podle nichž bychom se měli řídit, kdyby k něčemu takovému došlo.

Určitě bych také chtěl udržovat a zlepšit naši komunikaci s vnějším světem, a to jak s naším bezprostředním sousedstvím, tak i globálně. Doufám, že k tomu přispěje například také to, že brzy pro veřejnost zpřístupníme na internetu databázi naší odborné knihovny. Máme výborné vztahy s představiteli města Terezín a chceme je nadále prohlubovat. I když je jasné, že převážná část návštěvníků přijíždí do

Terezína kvůli vzpomínce na oběti 2. světové války, snažíme se městu pomoci ke zvýšení návštěvnosti muzeí v objektech, které spravuje. Nyní třeba formou letáků zveme návštěvníky Památníku Terezín do Muzea císaře Františka Josefa I., abychom zvedli jeho návštěvnost.

V oblasti globální spolupráce si myslím, že bychom měli dát prostor také prezentaci jiných forem genocidy než šoa. Například arménské či rwandské genocidě – ty by naši návštěvníci mohli poznat třeba formou krátkodobých expozic. Myslím, že jsme se – více než 70 let po válce, nyní jako součást demokratického světa – dostali ve výzkumu šoa tak daleko, že si to můžeme dovolit.

Za minulého režimu ghetto jakoby neexistovalo, teď už jsou potřebné informace k dispozici. Přesto – plánujete modernizaci expozic? Třeba v tom smyslu, aby návštěvníci byli víc aktivní?

Naše expozice prošly během let po „sametové revoluci“ velkou změnou a konečně po době komunismu v nich šoa začala figurovat. Domnívám se, že po stránce kvalitativní nemají zásadní vadu. Provádíme průběžně repase panelů stálých expozic, vznikají i nové expozice, například o nacistické filmové propagandě ve vztahu k šoa. Převážně se nám ale v průběhu let osvědčil klasický způsob prezentace, bez nadměrného využití nejmodernější elektroniky. Aktivizační metody využívá naše vzdělávací oddělení, pořádá různé semináře, spojené s prohlídkami expozic, přednáškami, besedami s pamětníky, workshopy, filmovými projekcemi a samostatnými tvůrčími aktivitami. Chtěl bych také do práce tohoto oddělení začlenit více mladých a vzdělaných lidí, studentů humanitních věd. Ti by mohli přinést nové nápady či zkušenosti z pobytů v zahraničí.

Musíme reagovat na vnější svět

Podařilo se po roce 1990 napravit všechny nedostatky, které vyplývaly z ideologického zaměření minulého režimu?

Činnost Památníku byla opravdu hodně deformovaná totalitní ideologií. Komunisté dělali vše pro to, aby muzeum ghettta nevzniklo, a podařilo se jim to. Přitom ale po celá desetiletí lživě tvrdili, že Muzeum ghettta vybudovat chtějí. Zároveň to však provázeli plamennou antisemitskou rétorikou, například o „rostoucím sionismu ohrožujícím světový mír“ nebo: „nezapomeneme ani koncentráky ve Vietnamu a v Izraeli.“ Napravovat se tedy muselo, a náprava musí nastat i v každém z nás. Je to téměř nekonečný proces, protože nikdy nesmíme mít pocit, že jsme všechno vykonali a jsme bezchybní. Jakmile bychom to připustili, je to náš konec.

Stále budeme muset reagovat na vnější dění. Dneska už bohužel téměř zmizel svět 90. let, svět Václava Havla a vizionářů, působících po skončení studené války. Mnoho lidí myslí jinak. Někteří z nich, v rámci jejich chápání „demokracie“, mohou i na genocidu Židů za druhé světové války pohlízet odlišně, dokonce ji třeba zpochybnit. A kvůli takovým lidem je Památník Terezín stále tady. Aby nám připomínal naši temnou minulost. V České republice se v poslední době objevily i další možnosti vzdělávání v oblasti šoa, či genocidy všeobecně. Jsou teprve na počátku své cesty a věřím, že většina z nich chce přispět k výchově mladé generace. Mají naši plnou morální podporu. Jsem ale přesto hluboce přesvědčen, že by lidé informace o konečném řešení židovské otázky v Čechách a na Moravě měli získat právě zde v Terezíně a zároveň jej vidět na vlastní oči a intenzivně si jej prožít. To vám žádné jiné místo nenahradí.

Mění se také společenské prostředí připomínání šoa. Nemluví se o něm jen v židovských rodinách, jako tomu bývalo do konce 80. let, ale stává se z něj celospolečenská záležitost. To je samozřejmě chvályhodné, ale mrzí mě, že občas mohou mít takové vzpomínkové oslavy úroveň povinných „lampionových průvodů“ z dob komunismu, kde masovost je na úkor kvality. Tomu bychom se v Památníku rádi vyhnu.

Většina návštěvníků Terezína jsou cizinci. Čemu to přepisujete?

Není to tím, že by česká návštěvnost byla malá, ale z toho důvodu, že návštěvníci ze zahraničí mají o Terezín a jeho smutnou historii tak obrovský zájem – proto jich je víc, nežli návštěvníků z České republiky. Když přijedete jako zahraniční turista do Prahy, Terezín je jedna z destinací, kterou turistické agentury lidem nejvíce doporučují. Pokud jde o návštěvníky z Česka, tak jde velmi často o zájezdy rodin, které mají k židovským vězňům ghetta, či politickým vězňům Malé pevnosti osobní vztah. Samozřejmě k nám jezdí také mnoho českých škol se svými žáky. Když si připomínáme nějaké kulaté výročí, jako například před dvěma lety, rodiny se ve zvýšené míře zajímají o své předky, kteří prošli Terezínem, a žádají nás o informace o jejich věznění. Často se stává, že se na nás obrací příslušníci čtvrté generace, kteří o věznění svých příbuzných nic nevěděli. Zajímavé ovšem je, že dnes podstatně méně vědí o svých vězněných příbuzných potomci politických vězňů Malé pevnosti. U židovské populace je povědomí o předcích, kteří byli vězněni v ghettu, mnohem silnější.

Památník Terezín má dvě hlavní části – Malou pevnost a ghetto. Je to vlastně pro návštěvníky srozumitelné? Není to tak, že se stále ztotožňuje Terezínské ghetto s Malou pevností?

Určitě se může stát, že to někdo takhle nesprávně pochopí. Ale spíše je to naopak – více si lidé pletou Malou pevnost s ghettem. Před časem tu například natáčel jeden nejmenovaný český televizní štáb o události z ghetta a první záběr, který ukázal, byl nápis z Malé pevnosti: „Arbeit macht frei“. Myslím ale, že takovýto projev neznalosti není příliš

Jan Roubínek (vlevo) při Terezínské tryzně 2017 společně s dlouholetým ředitelem Památníku Terezín Janem Munkem

častý. Jak expozice, tak naši průvodci se snaží, aby vše lidem srozumitelně vysvětlili. Vysokou návštěvnost máme také v modlitebně nebo třeba v kolumbáriu či krematoriu, což jsou místa spojená výhradně s židovským utrpením, takže je vidět, že lidé dobře vědí, kam jdou. Nemyslím si, že může dnešní návštěvník židovské ghetto přehlédnout, jak tomu bylo napomáháno v době komunismu. Od začátku 90. let neustále narůstalo povědomí o šoa, dostalo se i do školních osnov, a návštěvníci nemohou pominout, že jedou do bývalého ghetta. Pro celkový dojem z návštěvy je důležité, že Terezín zůstal zachovaný v původní podobě – na rozdíl od většiny koncentračních táborů na Východě, které byly na konci války zničeny.

Jak velkou část mládeže může Památník svým působením vlastně zasáhnout?

Vzdělávací oddělení má databázi škol a komunikuje s nimi. Nabízíme jim programy pro žáky i pro učitele a zájem je obrovský. Bohužel kapacita vzdělávacího oddělení je vždy na dlouhou dobu dopředu vyčerpána.

Neuvažujete tedy o rozšíření vzdělávacího oddělení, aby lépe pokrylo zájem veřejnosti?

Myslím si, že by se rozšířit mělo, nevím ale dosud, do jaké míry si můžeme dovolit více expandovat. Kromě toho vzdělávací oddělení bude také v budoucnu potřebovat další technickou podporu, aby mohlo vyhovět mládeži, kterou už klasické knihy příliš nelákají, a raději využívá počítače a tablety. Budeme muset najít cestu, jak jít s dobou.

Má dnešní činnost Památníku nějakou vazbu na současné dění? Myslím tím znovu se vzímající rasismus, xenofobii, anti-uprchlické nálady.

Myslím, že bychom měli reagovat. Mohli bychom třeba dát našemu okolí pozitivní příklad hodný následování, že je možné zaměstnávat některé členy národnostních menšin, kteří mohou mít v dnešní bouřlivé době s nalezením práce problém. Naučili bychom se tak jeden druhého lépe poznávat a obohacovat.

A co hledání souvislosti mezi událostmi 2. světové války a tím, co se děje teď?

Myslím, že určitá část dnešních běženců z Blízkého východu a severní Afriky musela v zemích svého původu prožít děsivé věci, které by se daly k osudu Židů za 2. světové války bezesporu přirovnat. Byli ponižováni a ubližováni jim.

Takovým obětím, či možným obětím z válečných zón, bychom měli podat pomocnou ruku, jako ji na Západě podávali nám, když jsme utíkali z Československa před nacisty či komunisty. Místo toho jsme zvolili raději taktiku nazývání všech přichozích „ekonomickými migranty“ či „teroristy“, aniž bychom se kdy alespoň pokusili mezi nimi vyhledat ty, kteří přišli o své domovy či blízké a naši pomoc naléhavě potřebují. A to je obrovská škoda.

Mohl by s tím nějak pracovat Památník ve své vzdělávací nebo výstavní činnosti?

Myslím, že ano, ale teď je na vzdělávací a výstavní činnost o hororech Islámského státu a jeho obětech ještě příliš brzy. V tuto chvíli je třeba spíše běžencům pomoci.

Zoja Franklová, foto Radim Nytl

Odhalení památníku šoa v Jindřichově Hradci

V neděli 21. května 2017 se na Zakoštelckém náměstí uskutečnilo slavnostní odhalení památníku obětem rasové perzekuce z let 1939–1945. Autor památníku, akademický sochař Vladimír Krninský, své dílo vytvořil k příležitosti 75. výročí transportu jindřichohradeckých Židů do Terezína.

Na malém prostranství náměstí se sešla asi stovka lidí – členové spolku Zikaron jako pořadatel akce, zástupci města Jindřichův Hradec, který je hlavním sponzorem projektu, široká

veřejnost a v neposlední řadě i zástupci rodin, kteří vyjádřili vděčnost a dojetí nad tím, že jména jejich blízkých nebudou zapomenuta. Mezi hosty nechyběl ani 91letý přímý účastník transportů pan Ing. František Fantl, jehož s naším městem spojují rodinné vazby.

Věříme, že si tak datum 22. 5. 1942 najde důstojné místo mezi květnovými výročími a že památník bude sloužit jako místo vzájemného setkávání.

Mgr. Marta Leblová, Zikaron z.s.

Dopis, který nás těší

Jsem velmi rád, že jsme i díky vaší pomoci mohli zrealizovat v neděli 21. května 2017 cestu do Terezína, kde jsme se zúčastnili pietního setkání. Následně jsme prošli se žáky ZŠ Zlín, Okružní, a učiteli škol ze Zlínského a Jihomoravského kraje a s dalšími zájemci jednotlivé části města Terezín, včetně Malé pevnosti.

Bývalým ghettem nás provedla paní Věra Weberová z Kyjova, se kterou jsme prošli nejen město, ale navštívili jsme i expozice Muzea v bývalé škole a v Magdeburských kasárnách, modlitebnu a mansardu. Celou akci zakončilo vyprávění paní Weberové v půdním divadle.

Jsmo vděční paní Věře Weberové za její ochotu s námi každoročně cestovat do Terezína a zde nám vyprávět svůj smutný životní příběh.

Děkuji vám všem za morální a finanční podporu celého velmi poučného a inspirativního zájezdu!

S pozdravem

Pavel Horák

Památník Terezín – 70 let

Dne 6. května 1947 se vláda ČSR usnesla na zřízení Památníku národního utrpení. 11. června 1949 je v Terezíně otevřeno Muzeum útisku s expozicí vytvořenou Vojenským historickým ústavem.

50. léta

Muzeum neprovádí žádnou odbornou činnost, převážně se věnuje zemědělskému hospodářství. Na práci tu je 25 trestanců.

Muzeum je převedeno do kompetence Krajského národního výboru v Ústí nad Labem. Dochází k ideologizaci, vše je podřízeno schématům třídního boje. Zdůrazňuje se role komunistů v odboji, potlačují se zmínky o ghettu a židovských obětech. Byl sice odsouhlasen návrh na vytvoření expozice připomínající ghetto, nebyl ale realizován.

V roce 1954 bylo Muzeum útisku převedeno pod Národní výbor v Terezíně. Ten neměl k jeho řízení potřebné pravomoci ani prostředky.

60. léta

Zpráva z roku 1960 konstatuje, že roste návštěvnost, ale stav je kritický, stále chybí odborná muzejní práce. Muzeum je převedeno zpět do kompetence Severočeského národního výboru a přejmenováno na Památník Terezín. Vzniká historické oddělení, archiv, knihovna a osvětové oddělení. Snaha o odstranění ideologického zkreslení, příprava na vytvoření pietních míst, uvolnění vůči světu.

70. a 80. léta

Otevřen zrekonstruovaný židovský hřbitov a krematorium. Je také zpřístupněno pietní místo u Ohře. Zároveň je ale obnoveno ideologické zkruslování událostí. Místo muzea ghetta má vzniknout muzeum koncentráků – tedy i ve Vietnamu a Izraeli.

Památník stále usiluje o získání staré terezínské školy pro muzeum ghetta. Komunistické orgány s tím v rétorické rovině souhlasí. Zároveň zdůrazňují oběti komunistické strany a potlačují zmínky o židovských obětech.

Místo muzea ghetta nakonec vzniklo Muzeum Sboru národní bezpečnosti (SNB). Místo květnové tryzny jsou v Terezíně pořádány „mírové manifestace“.

Současnost

Po pádu komunismu se mění vedení Památníku, ředitelem se stává Jan Munk, který se zasloužil o to, aby Památník Terezín mohl plnit svou skutečnou funkci. V roce 1991 je konečně otevřeno Muzeum ghetta v budově staré terezínské školy, v prvním období s provizorní expozicí. Od roku 2001 je zde expozice „Terezín v konečném řešení židovské otázky 1941–1945“.

Historii ghetta dnes připomínají expozice umístěné v Muzeu ghetta, v krematoriu na Židovském hřbitově, v bývalé Ústřední márnici a Kolumbáriu ghetta. V bývalých Magdeburských kasárnách vzniklo Středisko setkávání, replika vězeňské ubikace z doby ghetta a expozice věnované uměleckým aktivitám v Terezíně. V Malé pevnosti je od roku 1994 nová stálá expozice o historii věznice pražského gestapa a je zde i řada dalších výstav, např. o předválečné historii města Terezín, o koncentračním táboře v Litoměřicích i o poválečném internačním táboře pro Němce.

Návštěvnost v roce 2016

- Památník Terezín navštívilo celkem 282 199 osob (nárůst o 4,3 %), z toho cizinci 218 480

Malá pevnost: 272 099 osob (nárůst o 6,3 %), z toho cizinci 209 418

Muzeum ghetta 203 150 osob (nárůst o 5 %), z toho cizinci 156 951

Bývalá Magdeburská kasárna 96 115 osob (nárůst o 3,4 %), z toho cizinci 76 016

- Seminářů pořádaných vzdělávacím oddělením se zúčastnilo 6 416 žáků a studentů z ČR a 1 019 ze zahraničí.

Památník rozloučení na pražském Hlavním nádraží

mistran (podle tiskové zprávy a webu), foto Martin Frouz

V sobotu 27. května odpoledne byl v odbavovací hale pražského Hlavního nádraží slavnostně odhalen Památník rozloučení, který je v první řadě věnován nesmírnému hrdinství a odvaze rodičů 669 dětí, které v roce 1939 odvážely vlaky Nicolase Wintona do Velké Británie. Rodiče tehdy posílali děti do neznáma a jen doufali, že jim tímto rozhodnutím zachraňují život, což se později ukázalo jako naprosto správný předpoklad. Ve většině případů bylo loučení na nádraží tím posledním, jak si někdejší děti své rodiče pamatují.

☆☆☆

Pomník znázorňuje dveře vagonu, na jehož skle jsou z jedné strany otištěny ruce odjíždějících dětí a na druhé ruce jejich rodičů.

Památník stojí na žulovém podstavci s nápisem Památník rozloučení – Farewell Memorial. Celkem váží okolo 400 kilogramů. Skleněnou tabulku o velikosti 40 × 80 centimetrů vyrobil Jan Huňát z olovnatého křišťálu. Jako

Zuzana Marešová a Lady Milena Grenfell-Baines

modely posloužily ruce Zuzany Marešové a Lady Mileny Grenfell-Baines. Malé ruce patří jejich pravnoučatům. „Dospělé ruce vystupují z okna ven, ty bylo nutné přilepit, naopak dětské jsou jakoby vtisklé dovnitř z druhé strany,“ upřesňuje sklář Jan Huňát.

Sobotního odpoledne se zúčastnilo devět někdejších Wintonových dětí. Mezi nimi především Milena Grenfell-Bainesová a Zuzana Marešová, které se nejvíc zasloužily o vznik tohoto pomníku.

Sbírka na Památník rozloučení se konala od července 2016 do dubna 2017. Spolek Farewell Memorial – Památník rozloučení založily Wintonovy děti jako trvalou památku s cílem vyjádřit vděčnost svým rodičům za podruhé darovaný život.

„Promarnili jsme mnoho času a čekali příliš dlouho s projevem vděčnosti. Nás, kteří jsme živým svědectvím, rychle ubývá. Památník je poděkování a trvalá připomínka hrdinského činu našich rodičů, jejich obětavé lásky, odvahy a sebezapření,“ říká Lady Milena Grenfell-Bainesová.

„Tak rychle shromáždit dostatek finančních prostředků bylo možné jen díky velkému pochopení pro náš úmysl a štědrosti lidí,“ dodává Zuzana Marešová, další iniciátorka vzniku památníku.

O podobě památníku rozhodly Wintonovy děti samy. „Shodli jsme se, že to je naše největší vzpomínka. Když jsem se dívala ven z vlaku na rodiče, viděla je jak pláčou, všichni tiskli ruce na sklo,“ říká Zuzana Marešová, která odjela Wintonovým vlakem i se svými dvěma staršími sestrami, když jí bylo 7 let.

Wintonovy děti současně věnují památník také rodičům dětí z Kindertransportu, který v roce 1938 zorganizoval německý žid Wilfrid Izrael a zachránil tak deset tisíc dětí z Rakouska, Německa i Polska, kterým se do dneška říká „Kinder“. Wilfrid Izrael byl známý v Anglii jako „Záchrance z Berlína“, ale zahynul při leteckém neštěstí a jeho příběh téměř zanikl.

„Ruce jsme zvolili jako symbol loučení, ale naše přání je, aby nemusely být v budoucnu jen symbolem loučení, ale i vítání,“ říká Zuzana Marešová.

Zuzaně Marešové (roz. Spitzerové) bylo sedm, když odjela do Anglie, kde bydlela u pěstounské rodiny. Archiv Zuzany Marešové

Lady Milena Grenfell-Baines (roz. Fleischmannová) odjela do Anglie spolu se svojí sestrou Evou. Na snímku rodina Radclifova, která se jich ujala. V popředí Milena a Eva. Archiv Mileny Grenfell-Baines

Nicholas Winton s Hansi Neumannem, jedním ze zchráněných dětí. Repro z knihy Není-li to nemožné

Do Osvětami už nepojedu!

Nikdy nevím, jak začít. Ale vždycky nějak začnu.

Začni tak, jak jsi zvyklá. Konečně těch besed a přednášek už máš hodně za sebou.

Žili jsme úplně normálně jako každý jiný. Co si pamatuji, žili jsme u babičky, mamčininy maminky Na Poříčí, hned vedle Legiobanky. Přátelila jsem se s dcerou domovnice – Martou Šedivou a jak si pamatuji, dostávaly jsme obě svačiny do školy, které jsme si však vyměňovaly. Ona dostávala chleba s vepřovým sádlem, já s husím.

Rozhovor s Ankou Hyndrákovou zaznamenal Michal Stránský

Doma jste tedy dodržovali košer stravu?

To ne. A když, tak rozhodně ne přísně. Třeba tatínka, když odcházel do templu, maminka žádala: „Pavle, jen aby se to babička nedozvěděla,“ protože dobře věděla, že táta jde na *gáblík*, na párek, místo do synagogy.

Měla jsem o sedm let starší sestru – Trudu, které jsem záviděla jak je krásná. Sama jsem si hezká nepřipadala.

V roce 1937 babička zemřela a my se přestěhovali na Vinohrady do Krkonošské ulice, kde v té ulici už bydlely dvě tety. Chodila jsem do školy, ale rozhodně ne nadšeně. Teprve až když jsem do školy nesměla chodit, chodila bych tam ráda.

Seznámila jsem se s dvěma kamarádkami, které jsou obě ze smíšeného manželství, a to kamarádství bylo tak silné, že trvá dodnes. Jedna z nich je Bohunka (dnes Havránková) a druhá Dudla, tedy Judita (Timplová), která je však v současnosti na Hagiboru a domů se už zřejmě nevrátí.

Setkala ses ve škole s antisemitismem, ať už od spolužáků nebo od učitelů?

Ze školy jsem chodila přes *Riegrák* se dvěma spolužačkami, Líbou a Alenou, které se chytaly za ruce, mě uzavřely mezi sebe, rychle se točily a já občas upadla, někdy mě uhodily, jindy mi zase nadávaly do židů. Maminka se divila, proč chodím ze školy tak uhoněná. Řekla jsem to, a maminka si šla stěžovat do školy. Učitelka nic neudělala, jen si zavolala rodiče do školy. Otec Líby to vyřešil nafackováním dceři, otec druhé u nás jednou zazvonil, když nebyl táta doma. Otevřela mu Truda, on strčil nohu do dveří, aby nešlo zavítat a zařval: „Vy židi smradlavý, počkejte až přijde Hitler...!“

Chtěla jsem chodit do Sokola, a tak mě maminka šla přihlásit. Jenže se tam dozvěděla, že židy neberou.

A tak jsem šla do DTJ (Dělnická tělocvičná jednota). Tam jsme cvičily *svičky* a děti mi sdělily, že to jsou *židovský fajfky*, a já tam přestala chodit.

To už byla v platnosti všechna protizidovská opatření a my nesměli nikam chodit – jen na Hagibor a na Židovský hřbitov na Žižkov, kde dnes stojí televizní věž.

Doma se často mluvilo o emigraci, zvláště nás dětí. Od září 1939 jsem chodila do přípravku na anglické gymnázium. Zkoušky jsem udělala, ale ředitel gymnázia řekl tatínkovi, aby požádal ministerstvo školství o výjimku, protože pro židy platí *numerus clausus*. Tatínek se rozzlobil a řekl (promiň, Míšo): „... že se na to *vyšere*, aby prosil, aby jeho dcera směla chodit do školy.“ A zapsal mě na židovskou měšťanku, kam jsem chodila do druhého a později do čtvrtého ročníku.

Ale ptal ses na antisemitismus... Když se Truda vdávala a brala si Frantu (říjen 1941), dostala jsem na svatbu první hedvábné punčochy a kožené rukavice. To bylo nadšení! Šla jsem hrdě s nataženými prsty, aby se neudělaly na rukavicích varhánky a na chodníku stálo několik kluků a jeden z nich mi právě na tu novou rukavici plivnul. Proč ne, vždyť jsem měla hvězdu. Na to do smrti nezapomenu.

Jednou jsem šla s Bohudou, která neměla hvězdu, po Žižkově. Zastavila ji nějaká paní a: „že se nestydíš chodit se židovkou!“ A Bohunka, když přišla domů, tak chtěla po mamince, aby jí také na šaty našila hvězdu.

V prosinci 1941 dostala Truda s Frantou předvolání do Terezína, já jsem šla s rodiči později, v září 1942. My jsme byli jakási rezerva, a tak jsme nešli hned z Radiopaláce do transportu, ale zůstali jsme tam několik týdnů. V říjnu 1942

jsme odjeli s novým transportem do Terezína, kde na nás už čekal Franta s Trudou, a provedl nás kordonem četníků a Němců, abychom prošli bez prohlídky. Tátu ubytovali v hannoverských a mě s mámou v hamburských kasárnách. Tam jsem se seznámila s Doris Weinerovou, která byla o tři roky starší. Rodiče nejdřív pracovali v *Hundertschaftu*, kde byli většinou noví vězni. Později se dostal táta do *Entwesungu* (odvšivovací stanice) a máma do *Wärmeküche* (ohřívací kuchyně). V té době jsem v *Kartonáži* lepila celofán do otvorů v krabičkách na pudr pro Němky, což byla otravná práce. Byla jsem hodně nemocná – hnisavá angína, podezření na tyfus a žloutenka, flegmóna v krku a plicích. Z marodky jsem přišla ve špatném stavu v únoru 1943.

V březnu přijel transport míšenců a s nimi Bohunka a Dudla. Bohunda dělala v *Landwirtschaftu* a já s Dudlou začala chodit do rychlokursu pro zubní laborantky. Zubářů byl v Terezíně dostatek, ale laborantky chyběly. Později jsem také pracovala v *Landwirtschaftu*, kde jsem se naučila spoustu užitečných prací a hlavně, občas jsem mohla něco ukrást neboli *šlojznout* a pronést do ghetta nějaké ovoce nebo zeleninu. Byl to jediný přísun vitamínů pro rodinu, z níž to především potřebovala Truda, které se v červnu 1943 narodila Jana Ivanka. Všichni jsme jí říkali Honzulka.

Několikrát se nám podařilo neodjet s transportem, být vyreklamováni. V květnu 1944 nás však *navagónovali* a odjeli jsme na východ. Předtím jsem slíbila Trudě, že se postarám o rodiče, aby neměla obavu. Po několika dnech nás *vyklopili* v Osvětimi-Birkenau. Ze zatemnělého protektorátu jsme náhle přijeli do nasvíceného lágru, který vypadal, díky světlu, *hezky*. Kdyby tenkrát chtěli Američané lágr bombardovat, tak určitě nebyl problém se trefit.

Neprošli jsme žádnou selekcí a přešli jsme do *Familienlageru B IIb*. Ráno nám vytetovali čísla a s maminkou jsme si řekly, že přežijeme-li, necháme si to na památku. Stejným transportem šla i Doris s rodiči.

Setkali jsme se tu s prosincovým transportem, kterému jsme v Terezíně unikli, a od lidí jsme se dozvěděli o osudu zářijového transportu, který šel po půl roce do plynu. Prosincový transport, i ten náš, počítal se stejným osudem. Večer předtím, než uplynul půlrok prosincového transportu, jsem šla po *Lagerstrasse* s kamarádkou Margit, která mi říkala, že zítra jde *do komína*: „Kdyby Ti zítra sedla na nos saze, tak jsem to já.“ Věděli jsme, že půjdou-li zítra oni, půjdeme za několik týdnů za nimi. Půl roku karantény, půl roku *Sonderbehandlung*.

Kritická noc proběhla normálně a ráno jsme šli na apel. Po několika dnech nastala selekce a já prošla. Když jsem odcházela branou, dovolila jsem si ohlédnout se, abych naposledy viděla své rodiče, hubené, šedivé, studené a vyhořelé. Bylo mi šestnáct.

Z Birkenau jsem šla do *Frauenlageru*, což bylo snad to nejhorší, co jsem zažila. Šly jsme na bloky, tady byly dvoupatrové kóje 2 × 2 m. V jedné kóji bylo patnáct lidí a miliony štěnic. Několik kójí dohromady tvořilo *štubu*, každá měla svou *Stubenälteste*, což byly většinou Polky, staré vězenkyně, které nás týraly víc, než bylo nezbytně *nutné*.

Po čase nás rozdělily do několika transportů, jely jsme s Doris. Transport dojel do Christianstadtu. Byl to pobočný

tábor lágru Gross Rosenu. S Doris jsme se dostaly do *Waldkomanda*, které pracovalo pro firmu Siemens Bau Union. Kácely jsme v lese stromy, oklestily je, odklidily a postavily silnici od jedné fabriky k druhé. Vozily a vykládaly jsme kameny, roztloukaly je na štět. Naším mistrem byl německý dělník Willy Hoin, byl to slušný člověk, který nám pomáhal, kde to jen bylo možné. Willy Hoin byl komunista z Postupimi. Češky měl rád, dělaly s námi i Holanďanky, Maďarčky a Rakušanky. Jen ne Polky. Skutečně se s nimi dalo jen těžko vycházet. Byly staromódní, ortodoxní a ze zcela jiného kulturního prostředí. V tom lágru jsem byla snad nejmladší a Willy mě měl rád a často jsem sloužila jako poslíček, nosila jsem náradí a mnoho dalších věcí sem a tam, jak bylo potřeba.

Tady jsem se setkala s Trudinou kamarádkou, která mi vyprávěla, že viděla Trudu, jak jde i s dítětem na ruce do plynu. Do té doby jsem si myslela, a hlavně doufala, že to přežije.

Podzim v roce 1944 byl krásný. Denně byly letecké poplachy, ty jsme měly rády, protože se nepracovalo. Odbíhaly jsme s Doris do lesa a o balvan si brousily naše aluminiové lžíce, abychom měly náhradu za nůž. Konečně jimi šlo překrojit chleba.

S Doris jsme měly jakousi komunu. O všechno jsme se spravedlivě dělily. Na občasná *šlojsování* jsem většinou chodila já. Byla jsem o něco šikovnější. Jednou jsme nakládaly cibuli. Dosať jsem se jí najedla a něco uschovala do rukávů kabátu a do kalhot. Na zpáteční cestě do lágru jsem však dostala průjem. Celou cestu jsme musely zpívat a já místo toho jen hučela, že mám bolení a gatě plné cibule. Na moje nářky mi holky klidně řekly: „Tak se poser!“ A tak se také stalo. Myslela jsem, že v lágru cibuli vyhodíme, ale Doris nedovolila, cibuli jsme vypraly a rozdaly.

Rozhodly jsme se utéct. S Doris a ještě s Evou Preissovou z Teplíc. Byla o dva roky starší než Doris. Počítaly jsme, že se o útěk pokusíme při nějaké evakuaci. Asi 3. února 1945 nás seřadily a vydaly jsme se na pochod. Rusové už byli blízko a Němci chtěli na západ k Američanům.

Jednou jsme se zastavily na silnici a byl tak zvaný *Rast*. Na jedné straně silnice byl hustý lesík, na druhé řídké borovice. Ohlášily jsme se *schupákovi*, že si potřebujeme odskočit a jdeme *austreten*, vzaly se za ruce a šly do toho vysokého lesa. Dědek na nás po chvíli volal, abychom se vrátily, ale my dělalý, že neslyšíme a šly dál. Čekaly jsme, že bude střílet, ale nestřílel, a my se ukryly do křoví. Ze zad jsme si vzájemně strhaly pruhované záplaty, tváře si nabarvily předem připraveným *Prontosilem*, červenými tabletami, abychom si namalovaly tzv. zdravíčko a nalepily kousky flastrů, po obličejí, ale zejména na levé předloktí. Kvůli tetování. Nás nikdy neostříhali, a tak jsme si nyní mohly vlasy vyčesat nahoru, tak jak to nosily Němky. A cítily jsme se jako svobodné.

Rozhodly jsme se, že budeme žádat o nocleh vždycky po levé straně silnice v té nejchudší chalupě. Abychom se později nemusely rozhodovat. Domluvily jsme se, že budeme vystupovat jako Sudeťanky a že jdeme ze zrušeného českého tábora, který vyhořel. První den jsme zaťukaly, až za tmy, u prvního domku, kde nás pozvali dál, nechali nás umýt a dali nám guláš. Ovšem ze sušených hrušek, takže sladký.

Odvyrávély jsme předem domluvenou pohádku o českém lágru, z něhož přicházíme. Večer však přišel soused a začal se na ten tábor vyptávat. Byl to tesař a stavěl ho. Pak ještě přišla ženská v bílém turbanu, a že je funkcionářka z *Frauenarbeitsfront* a že nás odvede ke starostovi, aby rozhodl, co s námi. Venku lilo jak z konve, a tak jsme „bílému turbanu“ navrhly, že půjdeme ke starostovi samy, aby nemusela moknout. Všechny souhlasily a tak jsme šly, ve tmě a v lijáku, ven z vesnice.

Všude tma, Německo bylo celé zatemněné, byly jsme promoklé a po nějaké době jsme uviděly, jak Jeníček s Mařenkou, světýlko. Zastavila nás německá stráž a dovedla do nějakého lágru na *Wachstube*. Podle desky s klíči na zdi jsme usoudily, že jsme v sovětském zajateckém táboře. Znovu jsme povídaly naši naučenou pohádku oficirovi, který měl službu. Moc nám nevěřil: „Holky, on vás někdo udá, ale já to nebudu,“ a vzal nás do vedlejší vesnice do hospody. Protože nás přivedl uniformovaný Němec, na nic se tam nevyptávali a nechali nás na slámě přespat. Ráno pořád přšelo a my se vydaly dál, směrem na Liberec. Za tmy nás přijali pod střechem dva stařečkové, kteří otevřeně nadávali na válku a na Hitlera, protože měli dva syny na frontě. Nechali nás vyspat, dokonce v peřinách, ráno udělali míchaná vajíčka a my zase pokračovaly. Odpoledne jsme se dostaly k nějakému statku a proti všem našim předsevzetím jsme požádaly o nocleh ještě za světla. Odvedli nás spat do kotelny na hromadu koksů. To už mně bylo hodně špatně, asi úplavice.

Ráno se na nás přišel podívat esesák Meiking, velký fešák, vlastník statku, vypadal sportovně a sympaticky. Rozhodly jsme se apelovat na jeho smysl pro sport a řekly mu o nás pravdu. Zavedl nás z kotelny do pokoje, kde bylo teplo, a telefonem udal na gestapu. Pod dozorem esesáků, kteří si pro nás přišli, jsme se dostaly do nejbližšího lágru v Niesky. Na *Wachstube* byli esesáci a *Lagerälteste* se zeleným trojúhelníkem (tak byli označováni kriminálníci). Jmenoval se Kurt Weisbrich a seděl za to, že kdesi zavinil srážku vlaků.

Po několika dnech nám řekli, že se bude tábor evakuovat a že nás převezou do židovského tábora Görlitz. Ten byl také pobočným táborem Gross Rosen. Byl to malý ženský tábor, kde bylo asi tři sta dohola ostříhaných Maďarek. Vedle byl hlavní mužský tábor.

Přijal nás *Lagerälteste* Herman Czech, německý kriminální zločinec a sadista, který se rozhodl nás potrestat – ostříhat dohola a 25 ran býkovcem. Trest bychom asi nepřežily. Naštěstí přišel další transport a exekuce byla odložena. Nastal velký zmatek, v němž na nás zřejmě zapomněl. Vydaly jsme se spolu s ostatními na pochod, který nás obloukem zavedl zase do Görlitz, kde jsme se de facto dočkaly konce války.

Skončila válka, byla jsi svobodná, a co bylo dál? Víím, že ses v roce 1949 vdala. Dokonce víím, že vám na svatbě hráli „Vyhrnem si rukávy“. Jak jsi se, a kdy, vyrovnala s komunistickou epizodou? Dokážu pochopit, že po všech prožitcích jsi se – jako mnoho jiných – domnívala, že komunismus

„řeší konečně židovskou otázku“. Dnes víme, že to tak není.

Bylo to bez muziky, ale přítomní svazáci zazpívali: „Ted když máme, co jsme chtěli, do rachoty zvesela“.

Jeden z nejhorších pocitů po návratu bylo osamocení. Nikdo mě nikde nechtěl. Ani dvě tetičky Milča a Pesa, které mi v Praze zůstaly. Žárlily na sebe, že jsem šla nejdřív ke strejdovi Otovi a teprve pak k Leovi.

Ve svých vzpomínkách, které jsou určené mým dětem – Aleně a Pavlovi – jsem nepsala hezky o svých příbuzných. Kam se poděla někdejší rodinná sounáležitost, kterou jsem si pamatovala z dětství?

U tety Pesy a strýčka Lea jsem nějakou dobu bydlela. Chodila jsem dokonce na grafickou školu a u jejich drahého stolu rýsovala. Ale zkus si opřít rýsovací prkno o kulatý stůl. Vylila jsem jim na vzácný ubrus tuš. Jak víš, oni neměli děti, a tak nebyli zvyklí na mladou holku.

Když se uvolnilo místo v židovském sirotčinci v Belgické, ptala jsem se strejdy, zda tam mám jít. A on řekl, že radši ano. O libereckých příbuzných jsem také nepsala hezky. Přišlo mi, snad jsem byla příliš hrdá nebo pyšná, že se ke mně nechovají přátelsky a že nedostatečně respektují, co mě potkalo.

V sirotčinci jsem byla s dětmi stejného věku. Bylo mi sedmnáct. Naproti v ulici měli kancelář komunisti. Nějak se o mně dozvěděli, chystali zrovna ples a požádali mě, abych jim vyzdobila sál, když chodím na tu grafickou školu.

Za to, že jsem jim vyzdobila sál, mi nabídli, že si mohu z tomboly vybrat, co chci. Byly tam třeba *štangle* různých salámů. Ne, že bych byla tak hladová, ale pocit jakési *ne-dojedenosti* ve mně dlouho zůstával. Ale já si vzala knížku. 10 let Klementa Gottwalda. Tak jsem byla naivní a blbá. Když jsem se později vdala (1949), zjistila jsem, že můj muž má stejnou knížku. Ale byly každá jiného vydání, a tak se řada údajů lišila. Moc jsme se tomu nasmáli.

Bohunda byla v té době také levicová, a tak jsem i já vstoupila do KSČ. Strejda Leo mi to rozmlouval a říkal – vždyť tvůj táta by byl sociální demokrat. Chodila jsem na schůze, a dokonce kvůli mně změnili termín schůzí z pátku na jiný den. V pátek byla totiž v sirotčinci slavnostní večere, o niž jsem nechtěla přijít. A oni to chápali.

Pak jsem si přečetla nějakou literaturu a začala jsem té myšlence věřit.

Později jsem vystřízlivěla, ale vystoupit ze strany kvůli rodině jsem se neodvážila.

V roce 1969 mě ze strany vyloučili.

A tak definitivně skončilo mé komunistické období.

Dnes žiju celkem spokojený život devětaosmdesátileté mámy dvou dětí, trojnásobné babičky a dvojnásobné prababičky. Mám kolem sebe pravnučky, scházím se s kamarádkami, občas jezdím do Terezína, kde povídám dětem a studentům, zúčastňuji se různých besed, vyprávím o svém životě. To mi nevadí.

Do Osvětí však už nepojedu.

POZVÁNKA

Terezín 23. & 24. srpen 2017 (středa, čtvrtek)
Praha 25., 26. & 27. srpen 2017 (pátek, sobota, neděle)

**NADAČNÍ FOND VĚČNÁ NADĚJE letos pořádá prolog hudebního festivalu
Terezínských skladatelů & Gustava Mahlera.**

Na koncerty v Terezíně ve středu a ve čtvrtek bude organizovaná doprava autobusem, odjezd z ulice Na Florenci 16:30.

Pro vozíčkáře bude organizovaná individuální doprava na každý koncert, pokud projeví zájem.

Zájemci o vstupenky hlaste se prosím emailem (na adresu: polakjiri@email.cz) NEBO telefonicky (na 602 433 433) NEBO písemně (na adresu NADAČNÍ FOND VĚČNÁ NADĚJE, Varšavská 38, Praha 2) do 2. srpna 2017.

Dobrovolné vstupné uhradí posluchači z řad Terezínské iniciativy při vstupu do autobusu nebo u vstupu do koncertního sálu. Nedělní koncert je přístupný pouze na pozvánky, které zájemci obdrží obratem.

PROGRAM FESTIVALU

23. VIII. Terezín – Kulturní dům, 18:00

Pavel Haas – Scherzo Triste op. 5

Viktor Ullmann – Koncert pro orchestr op. 4 (1928)

Gideon Klein – Partita pro smyčce (1944)

Hans Krása – Symfonie (1923)

Dirigent: Jan Kučera

Orchestr: Pražský komorní orchestr

24. VIII. Terezín – Magdeburská kasárna, 18:00

Gideon Klein – Smyčcové trio (1944)

Viktor Ullmann – Smyčcový kvartet č. 3

Hans Krása – Passacalia a fuga pro smyčcové trio (1944)

Pavel Haas – Smyčcový kvartet č. 2 op. 7 „Z opičích hor“ (1925)

Grafovo kvarteto

25. VIII. Praha – sál Pražské konzervatoře, 19:30

Koncert Terezínských skladatelů

Pavel Haas – 4 písně na čínskou poesii pro baryton a klavír (1944)

Hans Krása – 5 písní pro střední hlas a klavír (1926)

Viktor Ullmann – 4 písně pro bas a klavír op. 30 (1940)

Gideon Klein – klavírní sonáta (1943)

Pavel Haas – klavírní suite op. 13 (1935)

Klavír: Vojtěch Spurný, Adam Závodský, sólisté v jednání

26. VIII. Praha – kostel sv. Šimona a Judy, 19:30

Hans Krása – Předehra pro malý orchestr (1943/44)

Viktor Ullmann – Koncert pro klavír a orchestr op. 25 (1939)

Pavel Haas – Studie pro smyčce (1943)

Pavel Haas – Symfonie (1940/41)

Dirigent: Vojtěch Spurný

Klavír: Ivo Kahánek

Orchestr: Pražský komorní orchestr

27. VIII. 2017 Praha – Valdštejnská zahrada (Sala terrena), 18:00

Pavel Haas: Šarlatán, suite z opery

Gustav Mahler: Blumine

Kurt Weil: Panama suit

G. Mahler: 10 symfonie Adagio

Dirigent: Ion Marin

Orchestr: Symfonický orchestr Českého rozhlasu

Výhled festivalu pro roky 2018 – 2025

1. ročník 2018: G. Mahler a L. Bernstein (jeden u největších propagátorů díla G. Mahlera); V. Ullmann (*1898)

2. ročník 2019: G. Mahler, S. Rachmaninov; G. Klein (*1919), H. Krása, P. Haas (oba *1899)

3. ročník 2020: G. Mahler (*1860) a terezíňští skladatelé,

4. ročník 2021: G. Mahler († 1911) a A. Dvořák; D. Šostakovič (Babi Jar)

5. ročník 2022: G. Mahler a Mugučaja Kučka (Mocna hrstka); V. Ullmann († 1942)

6. ročník 2023: G. Mahler a D. Šostakovič nebo S. Prokofjev, A. Skrjabin; terezíňští skladatelé

7. ročník 2024: G. Mahler a B. Smetana († 1824); H. Krása, P. Haas († oba 1944)

8. ročník 2025: G. Mahler; G. Klein († 1945)

Základní kameny festivalu jsou G. Mahler, terezíňští skladatelé, Terezín, Praha

GUSTAV MAHLER (7. července 1860 Kaliště – 18. května 1911 Vídeň)

Jde o největšího „českého“ hudebního skladatele vedle Antonína Dvořáka. Patří k hudebním géniům historie nejenom v oblasti skladby, ale také v oblasti interpretační. Byl šéfdirigentem orchestrů od Budapešti přes Prahu, Vídeň až po New York.

TEREZÍŇSTÍ SKLADATELÉ

Viktor Ullmann (1898 – 1942), Gideon Klein (1919 – 1945), Hans Krása (1899 – 1944) a Pavel Haas (1899 – 1944) jsou navěky spojeni místem, kde čekali na deportaci do vyhlazovacího koncentračního tábora, ale kde ještě směli tvořit. Tím místem byl koncentrační tábor Terezín. Hudební teoretici nešetří chválu a oceňují jejich díla jako na výsost svébytnou hudbu, která ale zní v živé interpretaci velmi sporadicky.

Příběh Dagmar Lieblové ve Španělsku

Marek Lauer mann

Ríká se, že o holocaustu už bylo napsáno mnoho. O to potěšitelnější je ohlas, kterého se dostalo vzpomínkové knize Dagmar Lieblové *Přepsali se, tak jsem tady*. U příležitosti jejích 88. narozenin se uskutečnilo španělské vydání, doprovázené několika besedami a setkáními se španělskými studenty a čtenáři v Madridu, Toledu, Segovii a Huesce. Celý seriál akcí připravilo Velvyslanectví České republiky společně s Českým centrem a vydavatelstvím Huso z Madridu.

Dagmar Lieblová je v posledních dvou letech ve Španělsku častým hostem, neboť téma holocaustu začalo teprve nedávno být předmětem širšího zájmu španělské veřejnosti. Španělsko nemá praktickou zkušenost s holocaustem, neboť v něm před válkou žilo jen minimum Židů. Je obecně známou skutečností, že Židy ze Španělska vyhnala katolická veličenstva Ferdinand II. Aragonský a Isabela Kastilská v roce 1492. Na tuto událost vzdáleně odkazuje například Španělská synagoga v Praze.

Když poprvé přijela Dagmar Lieblová do Madridu v souvislosti s uvedením dětské opery *Brundibár*, nastudované v Královském divadle, neměla tušení, že se sem za méně než rok vrátí. A to nejen při příležitosti uvedení španělského vydání své vzpomínkové knihy *Přepsali se, tak jsem tady. Příběh Dagmar Lieblové*. Poslouchat Dagmar Lieblovou je vždy obrovským zážitkem. Není jen přeživší holocaust, ale stále si udržuje nevidanou energii a svou houževnatou povahu, jež jí dříve pomohla překonat vyvraždění celé rodiny a přátel v koncentračních táborech. Její energie je doslova nakažlivá a zanechá stopu v každém, kdo se s Dagmar setká. Proto nepřekvapí, že její příběh zaujal vydavatelství Huso, jehož majitelka Mayda Bustamante dokázala během necelého roku zajistit překlad knihy do španělštiny a vydat ji ve velmi zdařilé typografické úpravě.

První akcí na pomyslném tour za španělskými čtenáři byla beseda v madridském Centro Sefarad Israel. V tomto krásném prostředí, které má

Velvyslankyně ČR K. Lukešová,
D. Lieblová a M. Lauer mann
v Teatro Real

sloužit k připomínce židovské kultury jako svěbytné, ale integrální součásti španělské společnosti, se sešlo více než 100 návštěvníků. Tento zájem byl pro nás trochu překvapující, ale vlastně jenom předpověděl ohlas, se kterým se setkala i všechna další setkání. Den poté, tedy 19. května, byla na programu akce, která se stala neformálním vrcholem celého pobytu ve Španělsku. Dagmar Lieblová a já jsme se v doprovodu Stanislava Škody, ředitele Českého centra v Madridu, zúčastnili setkání s univerzitními studenty v Teatro Real v Madridu. Zde jsme s nimi debatovali o aktuálních tématech, jakou jsou rasová nenávisť, masová manipulace nebo současné situace uprchlíků v Evropě ve srovnání s židovskou situací za druhé světové války. Málokdo ovšem tušil, že při této příležitosti proběhne oslava 88. narozenin, které v tento den Dagmar oslavila. Jak k tomu uvedl Stanislav Škoda: „Vzhledem ke všem událostem bylo víc než nepravděpodobné, že by se Dagmar dožila alespoň 16 let, osud to však zařídil tak, že oslaví své již 88. narozeniny, a to dokonce v nejprestižnějším španělském divadle a opeře Teatro Real.“ Gratulantů byla celá řada, v čele

s J. E. Kateřinou Lukešovou, velvyslankyní ČR ve Španělsku. Představitelé Teatro Real nás pak provedli všemi zákoutími Královského divadla, včetně prostor vyčleněných královské rodině.

Další zastávkou na putování za čtenáři byla Huesca v regionu Aragón, přibližně 300 kilometrů od Madridu. Dagmar Lieblovou do Huescy doprovázela její dcera Rita McLeod, která s ní toto město navštívila již na konci roku 2016 u příležitosti Českých dnů v Aragonu. Nejprve se uskutečnilo setkání se studenty tamních škol a večer pak proběhla prezentace knihy. Zajímavé bylo vystoupení dvou zástupců místního fotbalového klubu SD Huesca, kteří ve vystoupení během prezentace velmi ocenili, že se díky Dagmar Lieblové mohla široká španělská veřejnost dozvědět o hrůzách, které přináší rasové násilí podněcované z úrovně státu. Považují to za důležité zejména v době rostoucího extremismu na různých stranách politického i náboženského spektra.

Do Madridu se Dagmar Lieblová vrátila 23. května, nicméně již stejného dne večer odjela do Toleda. Zde se uskutečnila beseda v Regionální knihovně, sídlící v legendární pevnosti Alcázar, jejíž osudy jsou úzce spjaty se španělskou občanskou válkou. Poslední akce celé tour se uskutečnila ve starobylém městě Segovia. Bylo více než symbolické, že se akce uskutečnila v Centro Didáctico de la Judería de Segovia, které sídlí v bývalém rabínském domě Abrahama Seneora, osobního lékaře španělských králů Karla V. a Filipa II., který byl donucen ke konverzi na katolictví. Je to krásný prostor, který je vyzdoben židovskými náboženskými a rituálními předměty, které sice nejsou původní, nicméně dávají plně pocítit, že se nacházíme v místě úzce spjatém s židovskou tradicí. Těžko si vybrat lepší místo na rozloučení se španělskými čtenáři.

Chtěli bychom poděkovat Ivetě Gonzálesové a Stanislavu Škodovi z Českého centra v Madridu, Mayde Bustamante z vydavatelství Huso a dalším španělským přátelům, kteří se zasloužili o úspěch a vřelé přijetí, kterého se nám ve Španělsku dostalo.

Příběhy o přežití a životě po holocaustu

napsal Florian Meyer, z němčiny přeložila Dagmar Lieblová

Na výstavě *Poslední přeživší holocaust ve Švýcarsku*, která proběhla v Archivu pro současné dějiny Spolkové vysoké technické školy v Curychu, vypráví čtrnáct pamětnic a pamětníků, jak přežili holocaust a jak potom žili dál.

Jedno gesto, jeden příběh: Nina Weilová (dnes Pelcová) přežila koncentrační tábory Terezín a Osvětim. Vytetovali jí číslo 71978. Někteří o tom celý život nemluvili. Jiní teprve v pokročilém věku. I Nině Weilové už bylo přes třicet, když poprvé mluvila o holocaustu a také jenom se svým mužem. Teprve po mnoha rozhovorech mezi nimi dvěma mohla Nina veřejně vyprávět, co zažila v Terezíně a Osvětimi. Když mluví dnes jako jedna z posledních pamětnic ve Švýcarsku o pronásledování Židů za druhé světové války, činí to pouze pod svým dívčím jménem, protože to je jméno, „pod kterým jsem trpěla“. Narodila se v roce 1932 v Klatovech. Ve Švýcarsku žije ona a její muž od roku 1968, kdy tam obdrželi po rozbití reformního hnutí Pražského jara azyl.

Eduard Kornfeld přišel do Švýcar v roce 1949. Onemocněl tuberkulózou, strávil čtyři roky v sanatoriu v Davosu. Během léčby museli pacienti dlouho ležet. Vyprávěli si své příběhy. Tak také Eduard Kornfeld. Od té doby už nikdy nemlčel. Stále znovu vyprávěl o „příšerných zážitcích“. Narodil se v roce 1929 poblíž Bratislavy. Ve válce byl v koncentračních táborech Osvětim a Dachau. Přežil s velkým štěstím a silnou vůlí vydržet. Tato zkušenost ho naučila „nikdy se nevzdávat“. Dnešním studentkám a studentům, pro něž je druhá světová válka vzdálenou minulostí, říká: „Člověk se musí po všem ptát. Nesmí se nechat vléct. Člověk musí mít vlastní názor.“

Najít vlastní slova

Ve Švýcarsku žije dnes ještě okolo 450 přeživších holocaust. Většina přišla do Švýcarska po druhé světové válce. Na filmové a fotografické výstavě „The Last Swiss Holocaust Survivors“ líčí čtrnáct pamětnic a pamětníků, jak přežili holocaust a jak potom žili dál. K nim patří i dva výše jmenovaní.

Putovní výstavu bylo možno navštívit od 2. května do 15. června 2017 v Archivu pro současné dějiny Spolkové vysoké technické školy v Curychu – poté i v dalších místech. Navrhla ji Nadace Gamaraal, která se zasazuje o přeživší holocaust a angažuje se ve vzdělání o holocaustu. Archiv pro současné dějiny doprovodil výstavu vědecky a organizuje prohlídky a pódiové diskuse o vzdělávání o holocaustu. Výstava je součástí aktivit, které se konají v roce 2017, protože Švýcarsko převzalo na jeden rok předsednictví organizace International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA).

„Na výstavě vyprávějí přeživší holocaust ze všech částí Švýcarska své životní příběhy,“ vysvětluje Anita Winter, zakladatelka a prezidentka Nadace Gamaraal, „přitom vyprávějí o zkušenostech a vzpomínkách, které je zčásti těžko vyjádřit slovy.“ Její otec patřil k 20 tisícům židovských uprchlíků, jimž se v druhé světové válce podařil útek z Francie do Švýcar. Její matka přežila ve Francii. „Přeživší holocaust musí najít svůj vlastní, individuální způsob vyprávění, jak mohou sdílet své vzpomínky, aby je to příliš nezatěžovalo,“ doplňuje ji Gregor Spuhler, vedoucí Archivu pro současné dějiny.

Nechat mluvit holocaust obrazy

Výstava proto sází na účinek obrazů a vyprávění. Ústředním bodem je čtrnáct velkoformátových fotografií portrétů a nafilmovaná interview s pamětníky. Všechny fotografie jsou černobílé. Navíc jsou okna v seminární místnosti archivu černě zakrytá a místnost je zatemněná. O to víc k sobě obličeje na fotografiích přitahují ihned pozornost. Tak vytvářejí portréty nezvyklou blízkost mezi obrazem a divákem a budí zájem o příběhy přeživších. Krátké životopisy, citáty a nafilmovaná interview informují o čtrnácti jednotlivých osudech.

Jak fotograf Beat Mumenthaler, tak také režisér Eric Bergkraut vytvářejí své fotografie a filmy jednotně. Tím podtrhují společný osud přeživších. Individualita každé osoby je pak o to zřetelněji vyjádřena v různých obličejích a způsobu vyprávění. Pro návštěvníka se tím holocaust stává osobním, viditelným a sledovatelným – a člověk také cítí, jak se poji trvalý strach a smutek s výzvou: „Už nikdy!“

„Najednou jsem uslyšel německý řev *Vystupovat! Podíval jsem se z dobytčáku a viděl, jak esesáci mlátí lidi, aby rychle vystupovali*,“ vzpomíná Eduard Kornfeld, přeživší holocaust.

Životní příběhy a historický výklad

V tomto bodě nastává zprostředkování holocaustu: „Umělecká kvalita fotografií a filmů vytvářejí blízkost k přeživším, jež dojmá,“ říká Daniel Nerlich, zástupce vedoucího archivu, „pro zprostředkování holocaustu je tento přístup ve Švýcarsku úplně nový.“ Archiv pro současné dějiny je součástí Institutu pro dějiny Spolkové technické vysoké školy v Curychu a od roku 1995 oficiálním místem dokumentace pro židovské současné dějiny. Předávání znalostí je kromě získávání historických dokumentů a pozůstalostí těžištěm archivu. Prohlídky výstavy a archivu mají zejména mladé generaci zprostředkovávat hodnoty demokracie, právní státnosti, dělby moci a tolerance. Už se přihlásilo 20 školních tříd.

„Osobní životní příběhy jsou velice důležité k seznámení o holocaustu a tehdejších zločinech,“ říká Gregor Spuhler, „avšak nedávají, i když se všechny spojí, celkový obraz, jenž historicky vysvětlí holocaust. To lze pouze tehdy, když se zaměří pohled přes oběti také k pachatelům a divákům a zahrnou se i historické procesy a struktury.“

Památník obětí v Malém Trostinci

V Minsku byla otevřena putovní výstava

V běloruském Minsku se 13. března 2017 otevřela pro veřejnost putovní výstava *Vyhlazovací komplex Malý Trostinec. Historie a připomínka*.

Málo známá kapitola z dějin šoa českých a moravských Židů se odehrála na území okupovaného Běloruska. Koncentrační a vyhlazovací tábor Malý Trostinec vznikl počátkem roku 1942 na území bývalého kolchozu asi 12 km jihovýchodně od Minsku. Tábor byl označován jako statek SS a zásoboval německé jednotky v Minsku. Původně byl určen pro válečné zajatce, ale postupně sem byli odvedeni obyvatelé z blízkého okolí a Židé z Minsku. Lesík Blagovščina nedaleko tábora sloužil jako místo hromadných vražd. Od jara 1942 se Malý Trostinec stal cílovou stanicí mnoha vlaků s Židy z obsazené střední a západní Evropy. V létě byla vybudována železniční přípojka a zástupy deportovaných tak vystupovaly blízko místa své smrti, byli buď zastřeleni, nebo udušeni v mobilních plynových komorách tzv. dušegubkách. Jámy 50 m dlouhé a hluboké 3 m se plnily těly obětí. Od konce roku 1943 byli vězni přinuceni exhumovat a následně spálit zbytky těl z 34 masových hrobů. Další popravky se proto konaly v lesíku Šaškovka, kde byly oběti ihned spáleny. Při osvobození 3. července 1944 hořely ještě hranice, přežilo jen pár zbídačelých vězňů. Údaje o počtu obětí se různí: čísla se pohybují od 60 000 až do 205 000. Terezínské ghetto opustilo pět vlaků, které odvezly do Malého Trostince na smrt 4 993 vězňů, osvobození se dožilo pouhých 9. Tolik úvodem k historii tábora – vyhlazovacího komplexu a osudu českých obětí.

Putovní výstava *Vyhlazovací komplex Malý Trostinec. Historie a připomínka* je výsledkem vzájemné a dlouhodobé spolupráce „německo-

-běloruské“ nadace IBB-Dortmund (Internationales Bildungs- und Begegnungs Werk) a IBB „Johannes Rau“ Minsk za finanční podpory spol-

kové vlády Německa, Ministerstva zahraničních věcí Běloruské republiky a města Minsk. Odborným garantem výstavy se stal Památník zavražděných

evropských Židů/Denkmal für die ermordeten Juden Europas v Berlíně. Mezinárodní tým kurátorů z Německa, Běloruska, Rakouska a České republiky ve spolupráci s řadou památníků, archivů a institucí zabývajících se tématem holocaustu připravil obsáhlou expozici doprovázenou katalogem. Za Českou republiku se na výstavě podílelo Židovské muzeum zastoupené Janou Šplíchalovou, za Památník Terezín se účastnil Tomáš Fedorovič.

Výstava byla představena poprvé v německo-ruské jazykové verzi 8. 11. 2016 v Hamburku, tedy z místa, odkud byl vypraven první vlak s židovskými vězni na území okupovaného Běloruska. Výstavu od té doby viděly tisíce návštěvníků v Brémách, Kolínu nad Rýnem, Frankfurtu a Berlíně, tedy v místech, jejichž židovští obyvatelé byli zavražděni v Malém Trostinci. Vídeň, odkud odjelo na smrt v Malém Trostinci více než 13 500 Židů, bude další příležitostí ke zhlédnutí výstavy.

Nově otevřené Muzeum Velké vlastenecké války v Minsku představilo ve svých prostorách od 13. 3. 2017 výstavu v německo-běloruské verzi. Úvodní slovo náleželo zcela jistě právem 91letému Kurtu Marxovi z Kolína nad Rýnem, bývalému žákovi židovského gymnázia Jawne, který jako jediný z rodiny přežil. Spolu s ním přišli na otevření výstavy i přeživší bývalí vězňové ghetta v Minsku. V průběhu roku 2017 a 2018 výstavu navštíví zájemci z celé řady běloruských měst, jejichž obyvatelé zahynuli v Malém Trostinci.

Osudy českých obět připomíná v expozici příběh Hanuše Münze, doprovázený videozáznamem jeho výpovědi. Fotografie kufru Richarda Hirsche, který byl nalezen v hromadě zavazadel obětí koncentračního tábora a vyhlazovacího komplexu Malý Trostinec po jeho osvobození, doplňuje přiblížení osudu manželů Hirschových.

Mezinárodní kolektiv autorů výstavy již začal pracovat na expozici nové

Úvodní panel výstavy Vyhlazovací komplex Malý Trostinec. Historie a připomínka

Kurt Marx u Památníku obětí Malého Trostince

stále expozice v připravovaném Památníku Malý Trostinec. Obracíme se proto na všechny členy Terezínské iniciativy, její příznivce a přátele s prosbou. Poskytněte, prosím, fotografie a příběhy svých příbuzných, známých a sousedů, kteří byli zavlčeni do Běloruska a zde zavražděni. Součástí nové expozice budou i za Českou republiku

medailonky rodin, jednotlivců, příběhy skupin přátel, židovských komunit i spolků, všech těch, jejichž život skončil nedaleko Minsku. Kontaktujte, prosím, Janu Šplíchalovou z Oddělení pro dějiny šoa Židovského muzea v Praze e-mailem: jana.splichalova@jewishmuseum.cz nebo prostřednictvím mobilu 721 960 805.

V prostorách Terezínské iniciativy i v knihovně Židovského muzea v Praze je možné si prohlédnout katalog výstavy *Vyhlazovací komplex Malý Trostinec. Historie a připomínka*. Nadace IBB seznamuje s projektem výstavy na webové stránce: <http://ibb-d.de/ausstellung-vernichtungsort-malyj-trostenez-geschichte-und-erinnerung-zum-ersten-mal-in-minsk/>

Jana Šplíchalová, Oddělení pro dějiny šoa Židovského muzea v Praze

Zuzana Růžičková se svou žačkou Barbarou M. Willi

Film o Zuzaně Růžičkové v USA

K 90. narozeninám Zuzany Růžičkové vytvořili producenti Emily a Frank Voglovi ve spolupráci s filmaři Harriet a Peterem Gordon Getzelsovy v Spojených státech dokumentární film věnovaný Zuzaně Růžičkové s názvem „Zuzana: hudba je život“. Film popisuje její život s hudbou, s holocaustem a s komunistickým režimem, spočívá zejména na záznamech rozhovorů s „královnou cembala“, jejích vzpomínkách na minulost v Auschwitzu, Bergen Belsen, co to znamenalo po lágrech znovu usednout k hudebnímu nástroji, co to bylo být Žid za komunistického režimu. Film se ale nezabývá jen bohatým a dramatickým životem umělkyně, je prolínán ukázkami její hudby, zabývá se i jejím koncertováním v mnoha zemích a v neposlední řadě i její prací pro budoucnost – na příkladu jejího žáka, mladého cembalisty Mahana Esphahanio, který nechtěl žádného

jiného učitele než právě ji, je ilustrován význam její pedagogické práce i pro budoucí generace.

Washingtonská premiéra filmu se konala v rámci Židovského filmového festivalu letos v květnu a ve významných amerických novinách (The Washington Post z 21. 5. 2017) je dlouhý článek s velkou fotografií Zuzany od autorky Anne Midgette nejen o filmu, ale zabývá se podrobněji i Zuzaniným životem. Je plný chvály a obdivu k této úžasné osobnosti.

MV, foto MiS

Co nového v Bubnech

Letošní kulturní sezonu na nádraží Bubny jsme otevřeli ve spolupráci s Open House Festivalem. K obvyklému programu putování zájemců o architekturu Prahy a její perspektivy jsme přidali koncerty a divadlo z koncepce našeho sledování „jinakosti“. Na peroně vystoupila Katarína Kolceva, romská kapela Terne Chave a brněnské divadlo Aldente, ve kterém vystupují herci s Downovým syndromem.

Během jediného víkendu prošlo místem paměti přes tisíc návštěvníků, kterým jsme prezentovali naši koncepci sezonní galerie, nazvané Vrstvy paměti. Její kurátorkou je Ivanka Brádková a první z cyklu uměleckých dílen započal již 23. června v podání konceptu Jammies, který má v současné době velmi úspěšnou výstavu v Centru současného umění DOX.

Vzpomínka na Hanku Škorpilovou

Často vzpomínám na Hanku Škorpilovou, rozenou Ginzovou, která nás navždy opustila 23. ledna letošního roku. Byla to moje celoživotní kamarádka. Vyrůstaly jsme spolu, chodily společně do jedné obecné školy, bydlely jsme nedaleko od sebe.

Až válka nás rozdělila.

Po návratu z nacistického vězení se starala o svoji matku, která zůstala po celou dobu války v Praze.

V padesátých letech se vdala, společně s manželem vychovali dva syny, později pak ovdověla.

Postupně byla postižena mnoha nemocemi, navzdory tomu aktivně pomáhala s výchovou dvou vnuček, které dovedla až k jejich samostatnosti.

Dlouho bych mohla psát o její zlaté povaze.

Vzpomeňte na ni se mnou – 15. června 2017 by se dožila 88 let.

Doris Broulová, Nová Paka

instalace na nástupišti
kovová deska přišroubovaná do betonové podlahy a na
ní pár bot, připevněných ke kovové desce

kresba tuhou, akrylátovou barvou
penetrační podklad na omítku a betonovou podlahu
zamezí poškození budovy

V rámci cyklu Slunovrat na nádraží Bubny proběhne také jednodenní seminář Památníku ticha pro středoškolské filmaře nazvaný „Od svědectví k podobenství“. Pracujeme společně s nejmladší generací amatérských filmařů na hledání dramaturgického klíče k velkým příběhům dvacátého století. Na podzim plánujeme uspořádat přehlídku těchto dílek za účasti jejich autorů.

Poslední dny června bude na nádraží Bubny dílna studentů sochaře Kurta Gebauera a scénografky Ivanky Brádkové. Objekty do veřejného prostoru jsou kulturní intervencí do prostředí neutěšeného tzv. „rozvojového území Prahy“ v okolí nádraží Bubny. Svou účast dále přislíbili výtvarníci Kryštof Kaplan, Daniel Pešta, Eva Košťátková, Bohdan Holomíček, Martin Janíček a další.

Po prázdninách se v prostředí Bubnů opět objeví The Tap Tap – letos s novým programem. Jako novinku nabídneme inscenaci „Vojny“ E. F. Buriana v temperamentním provedení nedávných absolventů DAMU. Tradiční Bubnování pro Bubny je letos navázáno na velké hudební turné „Sletu bubeníků“, jež vytvoří důstojné hudební zázemí pro vernisáž výtvarných Vrstev paměti, které vyvrcholí pojmenováním ulice, která zatím není na mapě, ale jednou povede napříč kolejištěm Bubenské křižovatky cest a osudů. Chováme naději, že tato budoucí významná pražská třída ponese jméno Nicholase Wintona.

K neznámějším počínům na bubenském nádraží patří **Bubnování pro Bubny**, mohutná společná performance připomínající každý rok 16. října další výročí odjezdu prvního transportu.

Giordano z Brna

Marek Šlechta

Giordano z Brna
Pendolinem do Wroclavi
nikdy neodjel,
protože točí se, točí,
jak suchomel v koši,
jak svědomí hroší,
jak v očnici oči,
moji milí hoši.

Giordano z Brna
potkal se s Holofaustem
ve vlaku z Vídně
do nenávratna.
Do slunce východu
vlaky odjížděly
neznámo přesněji kam,
však vracely se prázdné.

Giordano z Brna,
se na ty vlaky chodil dívat,
vždycky měl vlaky rád
jako Antonín Dvořák,
však co viděl,
nebyla první třída,
ba ani druhá,
to velké byly hrubé
hromadné dřevěné rakve,
kterými odváželi jeho národ
ve velkém jako o závod.

Nebylo čeho se bát,
nebylo proč se kát,
nebylo jak si lhát,
nebylo na co si hrát,
nebylo koho se ptát,
proč za vlaky lidských běd,
nevyrostl žádný květ,
jakoby slehl se celý svět -
- z nich žádný nevracel se zpět.

Giordano z Brna,
Galileo z Goluszowic,
Spinoza z Trhové ulice,
Samson z Milé č.18,
Tovje z Anatevky,
Sabine z Tračimbrodu,
Prdelka od Proškova přivozu,
Shlomo Wiesel ze Sighetu,
Henryk Goldszmit z Varšavy,
Mojžiš Katz z Gymnázia v Truhlářské ulici,
co jsme spolu chodili
za školu, po práci,
kam jste se mi poděli,
mí zlatí chasníci?
...mí černovlasí
šesticípí
hvězdní
hoši?

Ze sbírky

Prostomoderní Holofaust a Lucrezia Georgia

Láska bez happyendu

Hanuš Hron

Stalo se to v jednom malém pracovním lágru, někde ve východním Německu, někdy v roce 1944. Náhle se tam objevil přírůstek v počtu jednoho muže. To sice nebylo obvyklé, ale v rámci úsilí německých obcí a měst získat titul „Judenrein“ se tu a tam ještě našel nějaký zbytkový tvor nebo skupinka s židovskou krví, která pak cestovala mimo původní tisícové transporty. Nový příchozí byl mladý, pohledný, štíhlý, vysoký muž, který byl odněkud z Velkoněmecké říše transportován do Terezína a následně sem na práci. Byl to sympaťák, dnes by se řeklo „plný empatie“, a tak měl všechny šance stát se rychle jedním z mnoha. Ale čas a zoufale málo prostoru na ubikacích způsobil, že náhle se stal solitérem. Stalo se to, když bylo zahlédnuto jeho tetování pod levou paží. Drsné slovo dalo slovo a vzápětí všichni věděli, že nový muž je bývalým příslušníkem SS, kterému, jak bylo teprve dodatečně zjištěno, pulzuje v těle i nějaká židovská krev. Žádný literát, divadelník či filmař by nedokázal způsobit takový rozštěp mysli. Ten člověk se dobrovolně přihlásil do bratrstva smrti! Ten člověk byl náhle jedním z nás a žil v našich zoufalých podmínkách. Má to vůbec nějaké řešení? S omluvou sděluji všem milovníkům thrillerů, že lidskost zvítězila. Ne ihned, ale časem ano. Zde by bylo možno skončit dokonce s happyendem.

Ale v tom lágru byla i ženská práce, a tak, kromě asi dvou stovek mužů, bylo tam i několik žen. Nejmladší z nich, osmnáctiletá, krásou a půvabem obdařená Hana.

Mysleli na ni všichni, ale odvahu nenašel nikdo. Jakkoliv v lágru vyniknout, byla vždy hra o život. Vyniknout v lásce nevyjímá. Ale nový muž a Hana patřili k sobě, bez ohledu na cokoliv. A tak se i stalo. Do režimu tábora vstoupil nový, neočekávaný, snový prvek. Láska! Nebyl příliš patrný, ale všichni věděli, že tady je. A v té citové bídě byla každá myšlenka na krásu požehnaním.

Stalo se však, co se stát muselo. Po krátkém čase muž zmizel. Zmizel pro všechny časy a nikdy se už neobjevil. Zda musela být odstraněna láska, nebo muž s tetováním, či oboje se už nedozvíme. Samozřejmě bylo možno odstranit pouze tetování, ale v těch časech bylo odstranění celého muže včetně tetování mnohem jednodušší.

Hana se stala manželkou, matkou a babičkou. Zemřela někdy v roce 2015, kdesi v Norimberku.

Memoriál Hany Greenfieldové

Od roku 2015 nese tento název literární a výtvarná soutěž pro žáky základních a středních škol, kterou každoročně pořádá Památník Terezín. Letos už to byl 23. ročník literární a 21. ročník výtvarné soutěže. Tématem letošního ročníku byla otázka: *Je minulost stále živá?* Do soutěže přišlo 429 prací žáků základních a středních škol z celé republiky. Slavnostní vyhlášení výsledků a předání cen se konalo za přítomnosti hejtmana Ústeckého kraje Oldřicha Bubeníčka, starostky Terezína Hany Rožcové, představitelů dalších organizací a pracovníků Památníku Terezín dne 7. června odpoledne v kinosále Muzea ghetta. Váženým hostem byl M. Greenfield, manžel zesnulé Hany, jenž přiletěl z Izraele.

Podle rozhodnutí poroty bylo oceněno ve dvou kategoriích literární soutěže celkem 16 prací a ve třech kategoriích výtvarné soutěže 24 prací. V každé kategorii pak byla udělena také jedna Cena Erika Poláka. Vítězové obdrželi diplom, věcný dar i peněžní odměnu.

Na závěr vystoupil dětský pěvecký sbor z Brna a přednesl pásmo N. Frýda a K. Reinera *Květovaný kůň*.

Oceněné práce výtvarné soutěže budou vystaveny v předšálí kina Muzea ghetta. Vybrané z nich, právě tak jako ukázky příspěvků do literární soutěže, budou uveřejněny v některém z dalších čísel našeho časopisu.

Dagmar Lieblová, foto Radim Nytl

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@cmail.cz.

Redakční rada: Eva Fantová, Zoja Franklová, Doris Grozdanovičová, Anna Lorencová, Michal Stránský, Michaela Vidláková

Bankovní účty: v CZK: 59433011/0100, v USD: 348331234555011/0100

Číslo 86 vyšlo v červnu 2017.

MK ČR E 10779